

Oplysningspligt

Kaj Sand-Jensen, professor ved Ferskvandsbiologisk Laboratorium, Biologisk Institut, Københavns Universitet. Formand for Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs "Udvalg for offentlig Formidling". Redaktør af fembindsværket: Naturen i Danmark, Gyldendal. ksandjensen@bio.ku.dk

Oh, at være en forsker. Hvilket spændende liv på kanten af den velkendte og den aldeles ukendte verden, som man bare kan vælge sig rundt i. Derefter kan man nøjes med at delagtiggøre sine nærmeste fagfæller i udlandet i sin nye viden, så de med jubelråb kan bekræfte, hvor dygtig man er. Det er næsten for nemt at slippe efter at have nydt alle disse muligheder, som er finansieret af samfundsskatten og succesrige virksomheders overskud på salg af øl, vinduer og medicin.

Jeg mener da også, at forskerens forpligtigelse over for landets borgere rækker langt videre end til alene at publicere engelske afhandlinger. Viden betalt af andre forpligtiger bredt. Landets borgere skal have mulighed for at møde nye opdagelser og erkendelser, så de ikke kun reserveres for de nærmeste fagfæller. Rummer opdagelserne muligheder for fremskridt for natur, miljø, sundhed og teknologi skal disse naturligvis udnyttes. Efter min mening er forskeren også forpligtiget til at ytre sig og korrigere, når fejlagtige påstande benyttes som grundlag for vigtige samfundsmæssige beslutninger.

Når politikere og styrelser lancerer ny forvaltning og politikker med henvisning til viden eller statistiske sammenhænge, er der grund til at være særligt på vagt. "Vidensbaseret" politik er ofte en skrøne, der skal dække over det mere sædvanlige formål: At fremme en bestemt ideologi, snævre økonomiske interesser eller bare vise handlekraft. Der er masser af eksempler på, at fagfolk overhovedet ikke opponerer mod fagligt ubegrundede initiativer eller en åbenlys farlig udvikling. Men der er heldigvis også eksempler på det stik modsatte, at uafhængige forskere offentligt forsøger at korrigere og give en faglig korrekt fremstilling af sammenhænge med fare for at blive udskreget som smagsdommere eller politiserende.

Kloge hoveder på bøje de nakker

Med forhistorien og eftervirkningerne har verden nu i 10 år stået midt i en national og global finanskrise, som skyldes grådighed, svindel, bedrag og moralsk forfald i finanssektoren og medløberi fra politikerne. Denne økonomiske-politiske skandale, som har forkrøblet udsatte borgere og nationer, fik lov til at blomstre uden at uafhængige økonomer reagerede kollektivt og råbte borgerne og politikerne op. Et er, at finanssektorens egne økonomer medvirkede aktivt til, at skandalen rullede, fik frit spil i medierne og stadig har det. Noget andet er, at universiteternes økonomer har haft fingrene dybt nede i klejnekassen, som tilfældet er for amerikanske professorer med millionfede salærer i finanssektorens bestyrelser eller evalueringskomiteer.

Herhjemme har universitetsøkonomer, Det økonomiske Råd og sågar Nationalbanken, så vidt jeg som lægmand kan vurdere aldeles fejlvurderet udviklingen. Som modstykke kan jeg kun fremhæve forhenværende overvismand, professor Christen Sørensen, som vedholdende

har påpeget fejl og risici og endog tilladt sig at kritisere kolleger omkring Det økonomiske Råd og Nationalbanken. Måske har flere økonomer set farerne, men når det store flertal enten har spillet med eller været tavse, kan det skyldes, at den økonomiske videnskab er chokerende svag, at de kollegiale eller forretningsmæssige alliancer er uheldige, eller modet til at ytre sig aldeles har svigtet de indsigtfulde.

Vær så god: råb!

Natur, miljø og sundhed i forbindelse med landbrugsdrift kalder hele tiden på faglige indlæg som modvægt til alliancen mellem landbruget, Axelborg, visse partier og styrelser. Stopper denne faglige kritik en kort stund, dukker landbrugsbekvemme, men effektløse forslag øjeblikkeligt op såsom at rulle randzonen tilbage og i stedet poste mange penge i virkningsløse initiativer for at løse vandområdernes forurening med muslingefiskeri og nye stenrev i havet.

Med de seneste 10 års øgede fokus på ministerbetjening i styrelserne, er det faglige grundlag blevet yderligere nedprioriteret til fordel for promovering af ministerens synlighed og seneste påfund. Når såvel erhvervsinteresser som ministerier og styrelserne har økonomi til at bestille udredninger med snævre kommissorier (og efterfølgende fælles diskussion af konklusioner) hos universitetsforskere, der skal tjene en stor del af deres egen løn hjem, så taber den uafhængige forskning terræn. Risikoen stiger for, at institutioner med høj troværdighed lægger navn til fagligt yderst tvivlsomme udredninger. Derfor vokser nødvendigheden af, at andre forskere, der har bevaret uafhængigheden, fungerer som et korrektiv, også selv om de må gå i rette med fagkolleger.

Men her er der et problem. Det er helt OK at være uenige med udenlandske forskere i fagartikler, men det er åbenbart ikke OK at være uenige med danske kolleger og langt mindre med folk fra samme institution vedrørende faglige udredninger og rapporter. Det opfattes som ukollegialt eller det, der er værre. Jeg mener imidlertid, at det er bedst, at kritik udfolder sig inden for institutionerne og dermed modvirker, at fejl og uheldig praksis kan florere. Jeg har tidligere opfordret kompetente fagfolk til at reagere på åbenlyst fejlagtige udredninger fra deres eget universitet eller institut, men forgæves. Selvom eller måske netop fordi konklusionerne flugtede med rekvirentens forventede interesser, ønskede man ikke at rejse en faglig debat. Men skaden bliver jo endnu større, når institutionen ikke selv formår at rette op på en uheldig praksis frem for, at det først sker efter eksternt debat og pres.

Jeg slutter med en af afdøde Rektor Ove Nathans opfordringer ved et årsskifte og eget eksempel til efterfølgelse: brug Jeres faglighed, bland Jer i debatten og bekæmp skadelige magtstrukturer. ■